

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДВНЗ «ПРИКАРПАТСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА»

Факультет фізичного виховання і спорту

Кафедра фізичної терапії, ерготерапії

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Фізична реабілітація у геронтології та геріатрії

Освітня програма «Фізична терапія, ерготерапія»

Другий (магістерський) рівень

Спеціальність 227 Фізична терапія, ерготерапія

Галузь знань 22 Охорона здоров'я

Затверджено на засіданні кафедри фізичної терапії, ерготерапії

Протокол № 1 від “ ” серпня 2019 р.

Івано-Франківськ - 2019

ЗМІСТ

1. Загальна інформація
2. Анотація до курсу
3. Мета та цілі курсу
4. Результати навчання (компетентності)
5. Організація навчання курсу
6. Система оцінювання курсу
7. Політика курсу
8. Рекомендована література

1. Загальна інформація	
Назва дисципліни	Фізична терапія у геронтології та геріатрії
Викладач (-і)	Герич Р.П.
Контактний телефон викладача	0505862912
E-mail викладача	
Формат дисципліни	Лекційні, семінарські заняття
Обсяг дисципліни	6 кредитів ЄКТС
Посилання на сайт дистанційного навчання	WWW. d-learn. pnu.edu.ua
Консул ьтації	понеділок 13.30
2. Анотація до курсу	
<p>Дисципліна призначена для студентів другого курсу спеціальності 227 «Фізична терапія, ерготерапія» та покликана сформувати у студентів струнку та цілісну систему знань про старіння організму, вікові періоди життя, організацію геріатричної допомоги в Україні, застосування засобів фізичної терапії для людей літнього та старечого віку.</p> <p>Перед медициною та освітою постало завдання підготовки спеціалістів, які добре володіють знаннями про особливості психології людей літнього та старечого віку, фізіологічні вікові зміни в організмі, що старіє, перебіг у них захворювань різних органів і систем, надання невідкладної допомоги в разі виникнення ускладнень, методи профілактики цих захворювань, основні принципи фармакотерапії та дієтотерапії, вміння залучати самого пацієнта та його родину в процес одужання, навчання пацієнта літнього віку та його родини елементам догляду в домашніх умовах, у тому числі за тяжкохворими пацієнтами. Паліативна допомога в сучасному розумінні розглядається як комплексна система заходів медичного, соціального, духовного та психологічного характеру, спрямованих на всебічну підтримку хворого у випадку, коли хвороба не піддається лікуванню.</p>	
3. Мета та цілі курсу	
<p>Мета дисципліни - вивчити особливості перебігу захворювань, догляду пацієнтів літнього та старечого віку, особливості паліативної допомоги за такою послідовністю:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Вікові фізіологічні зміни в органах і системах у пацієнтів літнього та старечого віку. 2. Визначення захворювань. Етіологія. 3. Класифікація за клінічними проявами, перебігом, стадіями, активністю патологічного процесу, ускладненнями та ін. 4. Особливості клінічної картини, діагностики захворювань у пацієнтів літнього та старечого віку. 5. Надання невідкладної допомоги в разі виникнення гострих станів згідно 	

з протоколами (наказ МОЗ України від 17.01.2005 р. № 24 “Про затвердження протоколів надання медичної допомоги за спеціальністю “Медицина невідкладних станів”).

6. Лікування, профілактика хвороб і хронічних ускладнень у людей літнього віку.

7. Особливості догляду при різних захворюваннях у пацієнтів літнього та старечого віку, в тому числі за безнадійно хворими

Кінцеві цілі дисципліни:

- отримати фундаментальні теоретичні знання, набути практичних навичок володіння методиками відновлення та збереження здоров'я хворих та інвалідів літнього та старечого віку;

- набути професійних знань щодо роботи з людьми літнього та старечого віку з різними нозологічними формами захворювань та віковими групами, оволодіти новітніми реабілітаційними технологіями;

- набути вміння інтерпретувати закономірності впливу засобів фізичної терапії на організм людини літнього та старечого віку для формування науково-практичних уявлень про збереження й зміцнення здоров'я хворих і, інвалідів;

- вміти розробити програму фізичної терапії та методики застосування фізичних вправ і психологічних методів добору засобів і форм відновного лікування з метою функціонального відновлення психофізичної дієздатності хворих похилого та старечого віку.

4. Результати навчання (компетентності)

- здатність вирішувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми пов'язані з фізичною терапією та ерготерапією, що характеризуються комплексністю та невизначеністю умов, із застосуванням положень, теорій методів медико-біологічних, соціальних, психологопедагогічних наук;

- здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів);

- здатність працювати в команді;

- здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово;

- здатність спілкуватися іноземною мовою;

- здатність планувати та управляти часом;

- здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел;

- здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями;

- здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях;

здатність діяти соціально відповідально та свідомо;

- використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

- здатність пояснити пацієнтам, клієнтам, родинам, членам міждисципліни

нарної рної команди, іншим медичним працівникам потребу у заходах фізичної терапії, ерготерапії, принципи їх використання і зв'язок з охороною здоров'я;

- здатність трактувати патологічні процеси та порушення і застосовувати до корекції придатні засоби фізичної терапії, ерготерапії;

- здатність враховувати медичні, психолого-педагогічні, соціальні аспекти практики фізичної терапії, ерготерапії;

- здатність провадити безпечну для пацієнта/клієнта та практикуючого фахівця практичну діяльність з фізичної терапії, ерготерапії в умовах санаторно-курортного закладу;

-здатність виконувати базові компоненти обстеження у фізичній терапії та/або ерготерапії: спостереження, опитування, вимірювання та тестування, документувати їх результати (додаток 3);

-здатність допомогти пацієнту/клієнту зрозуміти власні потреби, обговорювати та пояснювати зміст і необхідність виконання програми фізичної терапії та ерготерапії;

-здатність ефективно реалізовувати програму фізичної терапії та/або Ерготерапії;

-здатність забезпечувати відповідність заходів фізичної терапії та/або ерготерапії функціональним можливостям та потребам пацієнта/клієнта;

-здатність проводити оперативний, поточний та етапний контроль стану пацієнта/клієнта відповідними засобами й методами (додаток 3) документувати отримані результати;

-здатність адаптовувати свою поточну практичну діяльність до змінних умов;

-здатність надавати долікарську допомогу під час виникнення невідкладних станів;

-здатність навчати пацієнта/опікунів самообслуговуванню/догляду, профілактиці захворювань, травм, ускладнень та неповносправності, здоровому способу життя;

-здатність знаходити шляхи постійного покращення якості послуг фізичної терапії та ерготерапії;

-застосовувати у професійній діяльності знання біологічних, медичних, педагогічних та психосоціальних аспектів фізичної терапії та ерготерапії;

-надавати долікарську допомогу при невідкладних станах та патологічних процесах в організмі;

-вибирати оптимальні методи та засоби збереження життя;

-застосовувати методи й інструменти визначення та вимірювання структури змін та порушених функцій організму;

-трактувати отриману інформацію про наявні у пацієнта/клієнта порушення за Міжнародною класифікацією функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я (МКФ) та Міжнародною класифікацією функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я;

- діяти згідно з нормативно-правовими вимогами та нормами професійної етики;
- реалізувати індивідуальні програми фізичної терапії, ерготерапії;
- здійснювати заходи фізичної терапії для ліквідації або компенсації руху порушень та активності (додаток 4);
- здійснювати заходи ерготерапії для ліквідації або компенсації функціональних та асоційованих з ними обмежень активності та участі в діяльності;
- застосовувати сучасні науково-доказові дані у професійній діяльності.
- обирати оптимальні форми, методи і прийоми, які б забезпечили шанобливе ставлення до пацієнта/клієнта, його безпеку/захист, комфорт та приватність;
- безпечно та ефективно використовувати обладнання для проведення реабілітаційних заходів, контролю основних життєвих показників пацієнта, допоміжні технічні засоби реабілітації для пересування та самообслуговування;
- вербально і невербально спілкуватися з особами літнього та старечого віку різними за віком, рівнем освіти, соціальною і професійною приналежністю, психологічними та когнітивними якостями тощо, у мультидисциплінарній команді;
- проводити інструктаж та навчання клієнтів літнього та старечого віку, членів родин;
- оцінювати результати виконання програм фізичної терапії та ерготерапії, використовуючи відповідний інструментарій (додаток 3), та за потреби, модифікувати поточну діяльність;
- засвоювати нову фахову інформацію, поглиблювати знання за допомогою самоосвіти, оцінювати й представляти власний досвід, аналізувати та застосовувати досвід колег.

Організація навчання курсу	
Обсяг курсу	
Вид заняття	

--	--

Лекційні заняття	
------------------	--

Семінарські заняття	
---------------------	--

Самостійна робота	
-------------------	--

Ознаки курсу	
--------------	--

Семестр	Спеціальність	Курс (рік навчання)	
1-11	Фізична терапія, ерготерапія	1	

Тематика курсу

Тема, план	Форма заняття	Завдання, год	Вага оцінки	Термін виконання
Змістовний модуль 1 Захворювання серцево-судинної системи і органів дихання.	Лекції Семинарські заняття Самостійна робота	8 12 40	5 балів	Вересень-січень
Тема1. Основні поняття в геронтології.		<p>Геріатрія як самостійна клінічна наука, її завдання. Поняття “старість” і хвороби літнього віку: уявлення про старість як загальнобіологічний процес, хвороби в старості, їх клінічні прояви (поліморбідність, атиповість, домінування хронічних процесів, зв’язок із зміною погоди та кліматичних чинників, порушенням харчування, тривалим вживанням ліків), перебіг тощо.</p> <p>Розвиток геронтології як науки, її завдання. Внесок С. Боткіна, Л. Дворецького, Л. Лазебніка, І. Мечнікова, зокрема українських учених — М. Амосова, О. Богомольця, М. Стражеска, В. Образцова, В. Фролькіса, Д. Чеботарьова — в розвиток геронтології. Теорії довголіття.</p> <p>Основні розділи геронтології — біологія старіння, геріатрія, соціальна геронтологія тощо.</p> <p>Біологія старіння. Види старіння (природне, або фізіологічне), сповільнене (ретардоване), патологічне (прискорене), передчасне (прогерія). Старість як закономірний заключний період вікового розвитку людини. Уявлення про взаємозв’язок між процесами руйнування (старіння) та стабілізації (вітаукту) в старіючому організмі. Видова та індивідуальна тривалість життя людини. Класифікація ВООЗ</p>		

<p>Тема 2. Організація амбулаторно- поліклінічної і стаціонарної допомоги.</p>		<p>вікових періодів життя людини. Соціальна геронтологія. Принципи ООН щодо людей літнього віку. Реалізація Резолюції Генеральної Асамблеї ООН щодо розроблення державних стратегій розвитку системи геріатричної допомоги населенню, програм ВООЗ “Здоров’я для усіх у XXI столітті”, “Здоров’я літніх людей”, “Домашня опіка”, Міжгалузевої комплексної програми “Здоров’я нації” тощо..</p> <p>Форми організації геріатричної та паліативної допомоги пацієнтам літнього та старечого віку: позалікарняна (домашній стаціонар, його переваги, залучення працівників соціальної опіки, медичних сестер Товариства Червоного Хреста, працівників медико-соціальних агенцій, волонтерів тощо); спеціалізовані геріатричні заклади: денний стаціонар при поліклініці, лікарні; геріатричний кабінет; геріатричні клініки, геріатричні палати та відділення догляду, хоспіс для безнадійно хворих, будинки-інтернати геріатричного типу тощо, їх оснащення засобами догляду. Особливості догляду за пацієнтами літнього та старечого віку, безнадійно хворими: знання психологічних основ спілкування медичного працівника з пацієнтом, поняття емоційної та соціальної самотності, методики опитування, обстеження, створення безпечного лікарняного середовища, критеріїв підвищення якості життя пацієнта. Участь</p>	
---	--	--	--

<p>Тема 3. Діагностичне та реабілітаційне обстеження геріатричних хворих</p>		<p>фельдшера у медикаментозному лікуванні геріатричного пацієнта: мінімізація дозування та кількості ліків (профілактика побічних, токсичних реакцій), використання адаптогенів, сходиноквої терапії тощо.</p> <p>Особливості загального огляду та обстеження хворих похилого віку. Лабораторна діагностика в геріатрії. Збір анамнезу у осіб похилого віку. Оцінка здібності до самообслуговування у осіб похилого віку.</p>		
---	--	--	--	--

<p>Тема 4. Механізми фізіологічного старіння та патологічного старіння.</p> <p>Тема 5. Соціально-гігієнічні та демографічні питання постаріння населення і його наслідки.</p>		<p>Механізми старіння. Чинники ризику передчасного старіння. Критерії передчасного старіння. Календарний і біологічний вік людини, їх показники для визначення швидкості старіння. Профілактика прискореного старіння. Уявлення про взаємозв'язок між процесами руйнування (старіння) та стабілізації (вітаукту) в старіючому організмі. Видова та індивідуальна тривалість життя людини.</p> <p>Паліативна допомога — комплексна система заходів медичного, соціального, духовного та психологічного характеру, спрямованих на всебічну підтримку хворого у випадку, коли хвороба не піддається лікуванню. Має на меті передусім полегшення фізичного стану хворого —</p>		
---	--	--	--	--

<p>Змістовий модуль 2. Діагностичні критерії і побудова програм фізичної терапії при різних захворюваннях в геронтології.</p> <p>Тема 1. Особливості перебігу захворювань системи органів кровообігу в осіб літнього та старечого віку</p>		<p>подолання болю та усунення інших негативних проявів хвороби (лікування симптомів), підтримку його духовного та емоційного стану, а також намагається сприяти поліпшенню умов життя хворого та його оточення.</p> <p>Вікові фізіологічні зміни серцево-судинної системи. Артеріальна гіпертензія (первинна, або есенціальна, і вторинна, або симптоматична) в літньому та старечому віці. Особливості перебігу, діагностики, лікування (принципи гіпотензивної терапії). Профілактика ускладнень. Підходи до зниження АТ при кризах: гіпертонічному (неускладненому та ускладненому енцефало-, кардіопатією), гіпоангіотензивному. Аритмії. Визначення, етіологія, класифікація. Класифікація протиаритмічних засобів.</p>		
--	--	--	--	--

Тема 2.
Особливості
перебігу
захворювань
органів дихання і
травлення у
пацієнтів літнього
та старечого віку.

Атеросклероз, чинники ризику, профілактика. Ішемічна хвороба серця, недостатність кровообігу в літньому та старечому віці. Визначення, класифікація. Особливості перебігу, нападу стенокардії (еквіваленти нападу), інфаркту міокарда, хронічної недостатності кровообігу. Діагностика, лікування. Медикаментозне лікування ІХС, недостатності кровообігу та супутньої патології в літньому та старечому віці. Особливості догляду та надання долікарської та невідкладної медичної допомоги пацієнтам літнього та старечого віку з гіпертензивним кризом, при раптовій смерті, за підозри на інфаркт міокарда, у разі погіршення серцевої діяльності, при гострому коронарному синдромі, гострому набряку легень/серцевій астмі, кардіогенному шоку. Профілактика ускладнень.

Вікові фізіологічні зміни, особливості захворювань органів дихання, їх перебіг в осіб літнього та старечого віку: бронхіт (гострий, хронічний), пневмонія, хронічні обструктивні захворювання легень (ХОЗЛ), рак легень. Визначення, етіологія, класифікація, клінічна картина, ускладнення, діагностика. Підходи до лікування: переваги лікування вдома, показання до госпіталізації, значення догляду.. Поняття про сходячкову антибактеріальну терапію, систему інгаляційної доставки препаратів у легені
Вікові фізіологічні зміни та

<p>Тема 3. Особливості перебігу захворювань нирок і сечових шляхів та системи крові у пацієнтів літнього та старечого віку</p>		<p>особливості захворювань органів травлення в осіб літнього та старечого віку: гастрит (гострий, хронічний типу А, В, С), рак шлунка, виразкова (“застаріла”, “пізня”, “стареча”), дивертикулярна, рефлюксогастроезофагальна, жовчнокам’яна хвороби, ішемічна хвороба кишок (гостра та хронічна мезентеріальна ішемія), токсичний (медикаментозний) гепатит, цироз печінки. Визначення, етіологія, класифікація. Роль <i>Helicobacter pylori</i>, нераціонального харчування, надмірного вживання алкоголю, тривалого вживання ліків, супутньої патології у виникненні хвороб.</p> <p>Вікові фізіологічні зміни, особливості захворювань нирок і сечових шляхів, їх перебіг у літньому та старечому віці. Запальні захворювання нирок (гломерулонефрит, пієлонефрит). Пієлонефрит, гломерулонефрит (гострий, хронічний), діабетична та медикаментозна нефропатія, нефротичний синдром. Урологічні захворювання у пацієнтів літнього та старечого віку (аденома, рак передміхурової залози). Визначення, етіологія, класифікація, діагностика лікування (фітотерапія як засіб тривалого лікування захворювань), профілактика. Значення рефлюкс-нефропатії, постійного сечового катетера для розвитку старечого пієлонефриту та інфекцій сечових шляхів. Хронічна ниркова недостатність у пацієнтів літнього віку. Вікові фізіологічні зміни, особливості захворювань системи крові, їх перебіг у літньому та старечому віці. Анемії (залізо-, В12-</p>		
---	--	--	--	--

<p>Тема 4. Особливості перебігу захворювань ендокринної системи та опорно-рухового апарату у пацієнтів літнього та старечого віку</p>		<p>дефіцитні, гіпо- та апластична). Гемобластози. Міелоїдні та лімфоїдні пухлини. Геморагічний синдром. Визначення, етіологія, класифікація, клінічна картина,</p> <p>Вікові фізіологічні зміни, особливості захворювань опорнорухового апарату, їхній перебіг у літньому та старечому віці: остеохондроз, остеопороз, остеоартроз. Визначення, етіологія, класифікація, клінічна картина, діагностика (ультразвукова та рентгенологічна денситометрія, виявлення маркерів кісткового метаболізму), ускладнення, участь фельдшера у лікуванні та догляді, профілактиці.</p>		
--	--	---	--	--

6. Система оцінювання курсу

<p>Загальна система оцінювання курсу</p>	<p>Система оцінювання знань студентів з кожної навчальної дисципліни включає поточний, модульний та семестровий контроль знань. Поточний контроль здійснюється під час проведення лекційних, практичних, індивідуальних занять і має на меті перевірку знань студентів з окремих тем навчальної дисципліни та рівня їх підготовленості до виконання конкретної роботи. Оцінки у національній шкалі («відмінно» — 5, «добре» — 4, «задовільно» — 3, «незадовільно» — 2), отримані студентами, виставляються в академічних журналах.</p> <p>Модульний контроль проводиться (виставляється) на підставі оцінювання результатів знань студентів після вивчення матеріалу з логічно завершеної частини дисципліни — змістового модуля. Завданням модульного контролю є перевірка розуміння та засвоєння певного матеріалу (теми), вироблення навичок проведення розрахункових робіт, вміння вирішувати конкретні ситуативні задачі, здатності осмислювати зміст даної частини дисципліни, уміння публічно чи письмово</p>
---	--

	<p>подати певний матеріал. Форми модульного контролю та система оцінювання рівня знань та вмінь студентів визначаються кафедрою та відображаються у робочій навчальній програмі дисципліни. Кількість балів за кожний модуль (оцінка контролю у балах) визначаються кафедрою.</p> <p>Семестровий (підсумковий) контроль проводиться у формі екзамену. Екзамен — форма підсумкового контролю, яка передбачає перевірку розуміння студентом теоретичного та практичного програмного матеріалу з усієї дисципліни, здатності творчо використовувати здобуті знання та вміння, формувати власне ставлення до певної проблеми тощо. Форма проведення екзамену може бути письмова, письмово-усна, у формі тестових екзаменаційних завдань. Зміст екзаменаційних завдань та критерії оцінювання встановлюються кафедрою.</p>
<p>Вимоги до письмової роботи</p>	<p>При виставленні балів за модульний контроль оцінюються: рівень теоретичних знань та практичні навички з тем, включених до змістових модулів, самостійне опрацювання тем, проведення розрахунків, лабораторних робіт, написання рефератів, опрацювання завдань робочих зошитів, підготовка конспектів навчальних чи наукових текстів, тощо.</p> <p>Якщо студент не складав змістовий модуль з поважних причин, які підтверджені документально, то він має право на його складання з дозволу зав. кафедри (за заявою).</p>
<p>Практичні заняття</p>	<p>Відповідь студента на практичному занятті оцінюється за 4-бальною системою:</p> <p>5 балів - Студент вільно володіє навчальним матеріалом; висловлює свої думки; творчо виконує індивідуальні та колективні завдання; самостійно знаходить додаткову інформацію та використовує її для реалізації поставлених перед ним завдань; вільно використовує нові інформаційні технології для поповнення власних знань; комунікативні уміння та навички сформовані на високому рівні; може аргументовано обрати раціональний спосіб виконання завдання і оцінити результати власної практичної діяльності; виконує завдання, не передбачені навчальною програмою; вільно</p>

	<p>використовує знання для розв'язання поставлених перед ним завдань.</p> <p>4 бали - Студент вільно володіє навчальним матеріалом, застосовує знання на практиці; узагальнює і систематизує навчальну інформацію, але допускає незначні граматичні помилки у порівняннях, формулюванні висновків, застосуванні теоретичних знань на практиці; за зразком самостійно виконує практичні завдання, передбачені програмою; має стійкі навички виконання завдань.</p> <p>3 бали - Студент володіє навчальним матеріалом поверхово, фрагментарно; на рівні запам'ятовування відтворює певну частину навчального матеріалу з елементами логічних зв'язків; знайомий з основними поняттями навчального матеріалу; комунікативні уміння та навички сформовані частково; під час відповіді допускаються суттєві граматичні помилки; має елементарні нестійкі навички виконання завдань; планує та виконує частину завдань за допомогою викладача,</p> <p>2 бали - У студента не сформовані комунікативні уміння та навички; студент допускає велику кількість граматичних помилок, що ускладнює розуміння; студент не володіє навчальним матеріалом; виконує лише елементарні завдання, потребує постійної допомоги викладача.</p>
<p>Умови допуску до підсумкового контролю</p>	<p>Допуск до іспиту становить мінімум 25 балів, максимум підсумкового контролю 50 балів; бал за складання іспиту (підсумковий контроль) становить максимум 50 балів.</p>
<p>7. Політика курсу</p>	
<p>Студент повинен вчасно приходити на заняття. Викладач може не допустити студента до заняття, якщо він/вона спізнився без поважної причини.</p> <ul style="list-style-type: none"> - У випадку пропуску 5 чи більше практичних занять без поважної причини, студент може бути не допущений до підсумкового контролю (екзамену), або його/її підсумкова оцінка буде знижена; - Студент повинен добросовісно готуватися до усіх видів поточного, модульного та підсумкового контролю; - Студент має брати активну участь на практичних заняттях; - Студент повинен бути толерантним у спілкуванні з викладачем та іншими студентами, зокрема під час обговорення дискусійних питань на заняттях; - Студент на свій вибір має зробити переклад 5 різножанрових текстів, що виносяться на індивідуальну роботу; 	

- Студент може відпрацювати будь-яке пропущене заняття чи вид контролю;
- Заборонено користування мобільним телефоном, планшетом чи іншими мобільними пристроями під час опитування та виконання письмових завдань.
- У випадку порушення норм академічної доброчесності під час виконання завдань поточного, модульного чи підсумкового контролю, студент отримує «0» балів.
- Якщо студент має претензії до викладача через оцінювання, якість надання послуг тощо, спершу треба повідомити про це самого викладача; якщо проблему не вдалося вирішити, студент має право звернутися до завідувача кафедри чи керівництва факультету;
- Студент повинен неухильно дотримуватися правил внутрішнього розпорядку навчального закладу; інших видів політики, передбаченої нормативними документами, що регулюють навчальний процес у ЗВО.

8. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Дворецкий Л.И., Лазебник Л.Б. Справочник по диагностике и лечению заболеваний у пожилых. — М.: Новая волна Оникс, 2000. — 543 с.
2. Міжнародний благодійний фонд Карітас України. Лікування пролежнів. Поради для пацієнтів та опікунів: пер. із англ. — Львів: Підприємство Львів Стрім, 2002. — 32 с.
- Тарасюк В.С., Кучанська Г.Б. Медсестринство в геронтології і геріатрії: підручник. — К.: Медицина, 2010. — 624 с.
3. Усиченко І.Г., Царенко А.В., Місяк С.А. Основи догляду в домашніх умовах: навч. посіб. — Тернопіль: Укрмедкнига, 2000. — 378 с.
4. Шатило В.Й., Яворський П.В. Паліативна медицина: підручник. — К.: Медицина, 2010. — 200с.
5. Шегедин М.Б., Джулай Л.І., Смачило І.С. Медсестринство в геронтогії та геріатрії. — К.: Медицина, 2008. — 23 с.
6. Шуліпенко І.М. Загальний та спеціальний догляд за хворими з основами валеології: навч. посіб. — К.: Кий, 1998. — 384 с.

Додаткова

- Березовська І. Ішемічна хвороба серця. Причини, діагностика, профілактика, лікування: навч. посіб. — Львів: Б. в., 2004. — 20 с.*
- Білинський Б.Т., Стернова Ю.М., Шпарин Я.В. Онкологія: підручник. — К.: Здоров'я, 2004. — С. 427—429, 453—460.*
- Воложин А.И., Оганов В.С. Остеопороз: учеб. пособие. — М.: [Практическая медицина](#), 2005. — 232 с.*
- Демченко О.К. Медсестринство в терапії: навч. посіб. — К.: Здоров'я, 2002. — 336 с.*
- Драчева З.Н., Блейхер В.М., Крук И.В. Нервные и психические болезни: учеб. пособие. — К.: Вища шк., 1986. — С. 121—136, 319—333.*
- Коркушко О.В., Шатило В.Б., Ярошенко Ю.Т. Передчасне старіння. Бібліотечка практикуючого лікаря. — К.: ТОВ ДСГ Лтд, 2003. — 53 с.*
- Корнонішко О.М. Медсестринство в офтальмології: навч. посіб. — К.: Здоров'я, 2003. — С. 67—89.*
- Кузнецов В.В. Морфологические изменения мозга у больных пожилого возраста, перенесших ишемический инсульт // Проблемы старения и долголетия. — 2004. — № 4. — С. 517—524.*
- Мостовий Ю.М. Сучасні класифікації та стандарти лікування розповсюджених захворювань внутрішніх органів: довідник-посіб. — Вінниця: ДП ДКФ, 2006. — 480 с.*
- Середюк Н.М. Внутрішня медицина. Терапія: підручник. — К.: Медицина, 2006. — 686 с.*
- Тарасюк В.С., Кучанська Г.Б. Охорона праці в лікувально-профілактичних закладах. Безпека життєдіяльності: підручник. — К.: Медицина, 2010. — 488 с.*
- Товариство Червоного Хреста. Науково-інформаційний центр Адаптація. Міжнародна організація Жіноча Громада // Довідник патронажної медичної сестри. — К., 2005. — С. 10—57.

- Фещенко Ю.І. *Негоспітальна пневмонія у дорослих. Методичні рекомендації.* — К.: Б. в., 2003. — 34 с.
- Ярош О.А. *Нервові хвороби: підручник.* — К.: Вища шк., 1993. — С. 210—242, 459—460.
- Дворецкий Л.И., Лазебник Л.Б. *Справочник по диагностике и лечению заболеваний у пожилых.* — М.: Новая волна Оникс, 2000. — 543 с.
- Міжнародний благодійний фонд Карітас України. *Лікування пролежнів. Поради для пацієнтів та опікунів: пер. із англ.* — Львів: Підприємство Львів Стрім, 2002. — 32 с.
- Тарасюк В.С., Кучанська Г.Б. *Медсестринство в геронтології і геріатрії: підручник.* — К.: Медицина, 2010. — 624 с.
- Усіченко І.Г., Царенко А.В., Місяк С.А. *Основи догляду в домашніх умовах: навч. посіб.* — Тернопіль: Укрмедкнига, 2000. — 378 с.

Викладач доц. Герич Р.П.